

Леонід Залізняк

Походження українців у тумані патріотичних міфів та політичних спекуляцій

У бурхливий час чергової спроби відродження Української держави з'явилося багато аматорських розвідок, де в міру своєї обізнаності різні автори викладають власне бачення складної проблеми україногенези. Поява численних історичних міфів та квазінаукових концепцій у сучасній Україні – явище закономірне для переломних етапів історії людства. Психологічний стрес, що його переживає людина, спостерігаючи падіння звичного для неї старого порядку, змушує її шукати причини та закономірності глобальних негараздів, що спіткали її та близьких до неї людей. Пробуджується масовий інтерес до світоглядних історичних концепцій. Звертаючись до минулого, люди підсвідомо сподіваються прогнозувати власне майбутнє. А оскільки старі інституції та ідеології засвідчили свою нежиттєздатність і тим самим втратили колишню привабливість, то відбувається пошук принципово нових концепцій та пророків.

Революційна ситуація дезорієнтує людину, створюючи ґрунт для так званих кризових культів, що пропонують себе як універсальний засіб для подолання усіх негараздів у нестабільному світі. Кризовий культ – це масовий, ірраціональний, месіанський рух за радикальне вирішення усіх проблем, урятування і звільнення людства та побудову щасливого майбуття. Його прибічники борються за нездійсненну мету, але з конкретним ворогом. Ці претензійні ідеології зазвичай формуються з уламків раніше відомих вірувань та вчень і, як правило, є еkleктичною сумішшю ідеологічних, релігійних, політичних постулатів та квазінаукових концепцій. Ці релігії, ідеології, політичні течії зароджувалися в буремні періоди історії людства, коли поряд із Буддою, Ісусом Христом, Магометом проповідувала величезна кількість інших пророків та лжепророків, носіїв різноманітних альтернативних до офіційної ідеології ересей. Згадаймо, скільки політичних партій, ідеологій, фантастичних концепцій та сект з'явилося під час розпаду Російської імперії та формування російського більшовизму у 1917 р. чи у 1989 р., у часи так званої перебудови. Яскраві риси кризових культів демонструє не тільки більшовизм, а й відомі в Україні «Біле братство», численні різновиди неоязичництва, в тому числі Рун-віра та квазінаукова «концепція» Священної трипільської Аратти народного академіка Ю. О. Шилова.

На пострадянських просторах із розвалом Радянського Союзу впала довіра як до старих концепцій, так і до офіційної науки, що їх продукувала. Тотальна недовіра аж до масового 336 відторгнення наукових постулатів минулої епохи збіглася з пробудженням інтересу до історичного минулого як потенційної можливості прогнозування непевного майбутнього. Оскільки природа не терпить порожнечі, то суспільний голод на історичну інформацію, що дедалі зростав, почали задовольняти не «дискредитовані» роботою в радянських університетах та Академії наук УРСР науковці, а політизовані аматори та оперативні міфотворці-заробітчани. До того ж їхні яскраві, не обтяжені аргументацією фантазії вигідно вирізнялися на тлі занадто сухих і складних для сприйняття пересічного громадянина академічних конструкцій.

Зрозуміло, що у переломні моменти історії люди схильні відмовлятися від за ста рілих ідеологічних концепцій на користь нових, більш відповідних новим історичним реаліям. Однак поява останніх, як правило, супроводжується великою кількістю, так би мовити, «інтелектуального шлаку»: релігійних ересей, квазіідеологій, псевдонаукових концепцій, які за логікою умопобудов нерідко важко відрізнити від неоязичницьких релігійних текстів. Адже дуже часто вони будуються не на раціоналістичних причинно-наслідкових зв'язках, а на ірраціональних принципах віри, а їх прибічники утворюють своєрідні секти. Автори таких новітніх псевдонаукових «концепцій» походження індоєвропейців, арійців, росіян, казахів чи українців, як правило, політично-заангажовані, ультрапатріотично налаштовані аматори, які

зазвичай не володіють даною проблемою, але абсолютно нетерпимі не тільки до критики своїх побудов, а й до усіх незгодних.

Із зазначених причин псевдонаукові, ультрапатріотичні фантазії на теми походження росіян, казахів, туркменів, румунів, українців та інших колишніх народів СРСР заповнили увесь пострадянський простір. Зокрема, відомий російський археолог В. О. Сафронов запропонував ефектну версію походження численних народів індоєвропейської, фінно-угорської та тюрко-монгольської мовних сімей від мисливців на північного оленя свідерської палеолітичної культури Поліської низовини [1]. Спираючись на монографію автора цих рядків [2] та попри його рішучі заперечення, московський дослідник робить настільки ж фантастичні, як і бездоказові висновки про розселення свідерців Північної України 10 тис. років тому далеко на схід за Урал аж до Алтаю, на південь у Палестину, на захід у Центральну Європу.

Саме ця неймовірна свідерська експансія нібито заклала основи майбутньої євразійської цивілізації, лідером якої на сьогодні є Москва.

Ці сміливі, але абсолютно відірвані від реальних археологічних матеріалів побудови надто умоглядні, щоб бути переконливими. Однак вони створюють примарне, ніким не визнане археологічне підґрунтя під започатковану ще на початку ХХ ст. князем М. Трубецьким неоімперську концепцію євразійства, яка активно відроджується у сучасній постімперській Росії.

Інша росіянка, Н. Р. Гусєва, очевидно, також із патріотичних міркувань, виводить індоєвропейські народи з Архангельщини.

Адже стародавні арії Індії та Ірану, за Ригведою та Авестою, були блондинами, а на берегах Білого моря так багато блакитнооких блондинів. До речі, легендарний галюциногенний арійський напій соому (хоому) Н. Р. Гусєва [3] називає молочним самогоном, який, на її думку, був давнішим від плодово-овочевого самогону трипільських племен Надчорномор'я. Не вдаючись у дискусію про пріоритети арійського самогону над трипільським, сам факт існування яких не має жодних доказів, крім сміливої декларації авторки, зазначає, що всі інші положення згаданої концепції аргументовані на рівні самогоноваріння загадкових аріїв Архангельщини чи трипільців України.

Не поступаються росіянам у сміливості етнологічних реконструкцій і деякі вітчизняні автори, особливо прибічники трипільських витоків українців та усього прогресивного людства.

Із затверженого Міністерством освіти України навчального посібника для студентів педагогічних закладів «Історія педагогічної думки і освіти в Україні» (Київ, 1993; автори проф. О. О. Любар та Д. Т. Федоренко) дізнаємося (с. 29), що відома з давньоарійських текстів хоома – ніякий не російсько-арійський молочний самогон, а предковичне українсько-трипільське питво, бо від нього походить українське ім'я Хома. На с. 22 посібника читаємо: «Праукраїнці-трипільці стали родоначальниками... славнозвісних борщів українських, вельми вітамінізованої страви, яка і досі не знайшла собі альтернативи». Як вдавалося трипільцям зварити борщ без картоплі, помідорів, буряка, моркви, цибулі, часнику, перцю і навіть без капусти, про існування яких вони і не підозрювали, – ще одна таємниця Трипілья, відповідь на яку знає лише професор О. О. Любар із Криворізького педінституту.

Він докладно аналізує «новий підхід до постановки навчання і виховання підростаючого покоління населення праукраїнців трипільської культури». І хоча «не знайдено жодного підручника чи посібника для шкіл праукраїнців, як відсутні навчальні плани і програми, бо всі вони, як і численні унікальні духовні книги епохи неоліту, знищені вогнем, мечем і водою під час і враз після хрещення Київської Русі в 988 р.», все ж «система виховання і освіти населення праукраїнців уже в IV–III тисячоліттях до Різдва Христового була найбільш прогресивною у порівнянні з будь-якими цивілізаціями тогочасного світу» [4]. Може й так, чого не скажеш про сучасну освіту українців, якщо такі посібники Міністерство освіти рекомендує українським студентам.

Романтико-фантастична трипільська версія походження українців розквітла за роки незалежності в середовищі патріотично налаштованих аматорів. Не зважаючи на повне непри

йняття фахівцями цього квазінаукового покруча та його неодноразову критику різними дослідниками, в тому числі й автором цих рядків [5], цей відверто фантастичний міф має досить широке коло прихильників серед свідомих українців.

Кількість літературних фантазій на цю тему не піддається обліку, утворюючи окремий квазінауковий жанр україністики, що вже отримав назву «трипология». Одним із його наріжних каменів є непохитний автохтонізм трипологів. Схоже, що вони й не підозрюють, що своїм корінням він сягає гірших традицій радянської археології. На противагу космополітичним міграціоністам, обстоювання місцевого коріння стародавніх культур і народів у СРСР мало радянський патріотичний підтекст, який нерідко виливався в ефектні твердження на кшталт: «наш радянський неандерталець найпрогресивніший у світі».

Сучасні трипологи категорично заперечують давно очевидне для фахівців балкано-дунайське коріння трипільської культури. Цій непатріотичній, на їхню думку, позиції запроданців-міграціоністів вони протиставляють школу патріотичних автохтоністів. Останні нібито не тільки не визнають загальновідомі балкано-дунайські генетичні зв'язки Трипілля, а й вважають Україну батьківщиною землеробства та скотарства, а Трипілля – давньоукраїнською державою, матір'ю усіх цивілізацій. Не вивчивши належною мірою наукові джерела з трипільської проблематики, трипологи для зміцнення своєї позиції зараховують до автохтоністів таких авторитетів минулого, як В. Хвойка, М. Грушевський, М. Біляшівський, В. Щербаківський, В. Даниленко, О. Кандиба-Ольжич, В. Петров та інші знані українські вчені.

Змушений розчарувати патріотичних трипіллезнавців. Адже згадані поважні дослідники не тільки не вважали трипільців українцями, а Трипілля автохтонним в Україні, а й бачили його витoki у Подунав'ї, на Балканах та в Малій Азії.

В. Хвойка [6] на зорі української археології виводив від трипільців зовсім не українців, а взагалі слов'ян, чий корені він опускав аж у палеоліт. А первісний центр землеробства він локалізував не в Україні, а між Карпатами і Балканами.

М. Грушевський бачив аналогії щойно дослідженим В. Хвойкою під Трипіллям матеріалам далеко на південь від України «в знахідках середньодунайських країв», у Фесалії «і в пам'ятках старої егейської культури передмікенських часів». Ці паралелі, на думку історика, «роблять досить малоправдоподібною гіпотезу самостійності (Трипілля. – Л. З.) і більш кажуть сподіватися розв'язання справи від дальших азійських нахідок» [7].

М. Ф. Біляшівський вважав, що трипільська культура «проникла з півдня через Егейське і Мармурове моря з берегів Малої Азії або через Середземне море з Фінікії або Єгипту і в розписній кераміці відчувається більш за все вплив Сходу» [8]. На тих самих позиціях стояли фундатори російської археології В. О. Городцов та О. А. Спіцин: «Високорозвинена культура київських майданчиків – східна, власне малоазійська» [9].

В. Щербаківський писав: «Трипільці – це круглого ловці передньоазійського типу (яфетити), які принесли цілу цю хліборобську культуру з Передньої Азії» [10].

В. Петров був учнем В. Щербаківського і слідом за ним вважав, що «Трипільці належать до так званого передньоазійського антропологічного типу. Вони є представниками арменоїдного (баскоїдного) типу... Проф. В. Щербаківський мав цілковиту рацію, вказуючи на спорідненість між трипільцями і хетітами Малої Азії. Для хетитів властиве також скошене чоло, вигнутий вірлячий ніс, продовгасте, витягнене обличчя, як і для трипільців...

За своїм антропологічним типом українці не є трипільці. Як в мовному відношенні український народ говорить однією з індоєвропейських мов, а не однією з передіндоєвропейських, яфетичною абощо, так і антропологічно український народ не може бути ототожнений з народами, що справді є прямими нащадками неолітичної людності Європи».

Або: «Теперішня українська людність не належить до неолітичного “арменоїдного” расового типу, репрезентованого в третьому тисячолітті до Різдва Христового на території України трипільською людністю, як і мова українська ґрунтовно відрізняється від яфетичних мов Кавказу та Малої Азії, не маючи з ними нічого спільного» [11].

О. Кандиба-Ольжич також не вважав Трипілья автохтонним на українських землях: «Культура мальованої кераміки була одним із фаз постів могутньої цивілізації Близького Сходу» [12].

В. Даниленко серед культур розписної кераміки Європи, до яких належить і Трипілья, виділяв лінію розвитку, яку «в силу очевидної спорідненості з південно-західною анатолійською культурою, найприродніше пов'язувати з гілкою архаїчного семіто-хамітського масиву, яка проникла зі Східного Середземномор'я в Південну Європу» [13].

Отже, розмови прознаних дослідників, що нібито масово дотримувалися автохтоністських поглядів на походження Трипілья, слід віднести до розряду аматорських фантазій. Адже сам М. Грушевський стояв біля витоків непатріотичної міграційної версії походження трипільців із Подунав'я, Балкан, Малої Азії, а В. Даниленко долучився до прасемітизації балкано-дунайського неоліту (а отже і Трипілья), бо виводив культури розписної кераміки Європи зі Східного Середземномор'я.

Щодо намагань трипільців проголосити Україну колыскою землеробства, то на цій ниві їх також чекає розчарування. Адже землеробство в Україні з'явилося досить пізно. Його найдавніші сліди у вигляді відбитків зерен на черепках неолітичного посуду у нас датуються близько 8 тис. років тому, у Східній Греції – більше 9 тис. років тому, а на пам'ятках натufійської культури Східного Середземномор'я – понад 11 тис. років тому. Більше того, дикі пращури найдавніших культивованих рослин (пшениця, ячмінь, бобові), які вирощували в неолітичній Європі, в тому числі трипільці, та перших domestикованих тварин (вівця, коза) відомі лише на Близькому Сході й абсолютно відсутні в стародавній Україні. Вони потрапили до нас уже в одомашненій формі з неоліту Подунав'я десь на початку VI тис. до н. е.

Як відомо, культура Кукутені-Трипілья сформувалася близько 7 тис. років тому на території Румунії, звідки її носії просунулися на Правобережну Україну. Отже, прибічникам трипільської версії походження українців доведеться визнати, по-перше, що ми родом з Румунії і не є корінним етносом в Україні, а по-друге, що українці найстарший народ у світі і нам 7000 років. Останнє повністю суперечить усім відомим науковим фактам. До того ж, постає питання, чому власне трипільці були українцями, а не стародавніми румунами, як це стверджують румунські ультрапатріоти? Адже культура Прекукутені Румунії, східною гілкою якої було молодше від неї Трипілья, продовжила свій розвиток на теренах Румунії паралельно з останнім. Причому Трипілья України існувало під впливом нових хвиль кукутенських мігрантів із Молдови.

Після тривалого перебування в статусі «молодшого брата» нам дуже хочеться бути найстаршими з народів світу, якому всі вони завдячують світлом цивілізації. Відомий археолог і поет Борис Мозолевський незадовго до смерті висловився щодо трипільської версії походження українців таким чином: «Чого ми такі нерозумні, що хочемо бути старшими за всіх. Адже чим старший, тим ближчий до могили». Народи, як і люди, не живуть вічно. Це добре відомо археологам, що досліджують рештки культур десятків народів, які мешкали на території нашої країни до появи тут українців. Де ті кіммерійці, скіфи, сармати, готи, гуни, авари, хозари, печеніги, половці? Вони пройшли свій життєвий цикл від народження через пасіонарний розквіт (за Л. Гумільовим), постаріли і поступилися місцем молодшим етносам. Тільки степові могили нагадують про їхнє існування в минулому. То чи варто усіма правдами і неправдами записувати українців до числа дряхліючих народів-пенсіонерів?

Однак було б неправильно цілковито заперечувати будь-яку роль трипільців в україногенезі. Як і інші стародавні народи України (скіфи, сармати, фракійці, балти, половці тощо), трипільці не були українцями, але певною мірою були їхніми пращурами.

На нашу думку, деякі елементи традиційної культури, що мають близькосхідне походження, потрапили до українського етнокультурного комплексу як спадщина трипільців. До них, зокрема, належать релікти культів священного бика, небесного змія тощо в українському фольклорі. Ці ж витoki має архаїчна лексика близькосхідного походження в індоєвропейських мовах, в тому числі в українській. Мабуть, деякі елементи землеробської

етнокультури українців (зокрема глинобитна хата) успадковані нами від найдавніших балканських землеробів, у тому числі трипільців.

Елементи культур не тільки трипільців, а й багатьох стародавніх народів території України стали органічними складовими неповторного українського етнокультурного комплексу, який, на мою думку, склався в V–VII ст., тобто у ранньому середньовіччі. Саме у той час формувалася етнокультура більшості великих народів середньої смуги Європи: французів, англійців, німців, сербів, хорватів, чехів, словаків, поляків, українців та ін.

Отже, українці не кращі, але й не гірші за інші народи Європи. Їхній етногенез – це об'єктивний процес, зумовлений універсальними законами етнотворення континенту. Оцінювати ж концепції походження українців чи будь-якого іншого народу мірилами патріотизму, романтичних сентиментів чи політичною доцільністю – безглузда, контрпродуктивна, а часом і небезпечна справа. Яскраві приклади такого підходу знаходимо в побудовах сучасних трипелогів-міфотворців.

Останні роки апологетом антинаукової фантастики на трипільську тему став народ ний академік Ю. Шилов, який виклав її суть у своїх численних брошурах [14]. Якщо серцю згадуваної росіянки Н. Р. Гусєвої миліша архангельська версія походження легендарних аріїв Індії та Ірану, то Ю. О. Шилов сміливо виводить усе прогресивне людство, а саме: індоевропейські народи з усіма відомими світовими цивілізаціями Старого і Нового світів – з рідної трипільської культури. Така географічна диференціація зазначених реконструкцій минулого свідчить не так про принципову боротьбу наукових концепцій, як про вагому політичну складову в етнологічних побудовах згаданих авторів. Та Ю. О. Шилов не тільки не приховує, а навпаки постійно декларує у своїх текстах політичну орієнтацію та відверті месіанські амбіції.

Після двох років плідної праці в «Российском Объединительном Движении», що боролосся з «колоніальною експансією Запада... за об'єднання братьєв-славян в єдине економічне пространство и оборонний союз на території бывшего СССР» [15], він повернувся з Москви до Києва, де активно пропагував свою політизовану казку про найдавнішу у світі трипільську державу Аратту. «Включивши екстрасенсоріку і ясновидіння», Ю. Шилов [16] дійшов висновку, що Трипілля-Аратта було не тільки матір'ю усіх стародавніх цивілізацій (Шумер, Єгипет, Китай тощо), а ще й колискою трьох братніх народів – українців, росіян та білорусів. Після його розпаду (звісно ж, зі злої волі сусідів – підступних євреїв, греків, латинян) частина трипільців пішла в болота По ліс ся і започаткувала білорусів. Домосіди лишилися в Україні й стали пращурами українців. Росіяни, за Ю. Шиловим, є нащадками найактивнішої частини трипільців, які нібито сіли на кораблі кріто-мікенського типу і подалися до Малої Азії, де заснували легендарну Трою [17].

Після спалення Трої греками її захисники трипільці-росіяни втекли до Італії. Пропливаючи повз Грецію, вони побачили там чорнявих людей, яких назвали «граками» [18]. На думку Ю. Шилова, саме так виник етнонім греки, а легендарний герой Одисей, виявляється, звався так, бо був родом з Одеси!?! Отакої! На Апеннінському півострові присутність росіян нібито фіксує етнонім «етруски», що, за Ю. Шиловим, означає «это русские». Хитрі латиняни, будуючи Римську імперію, вигнали бідних етрусків, і ті попливли світ за очі до холодної Скандинавії, де прославилися під іменем норманів-вікінгів. Пізніше ці літописні вікінги-варяги нарешті повернулися на свою колишню трипільську батьківщину, у Подніпров'я, де започаткували державу Русь.

Але й тут довго не всиділи, а після татарського погрому Києва варяги-великороси нібито помандрували на Верхню Волгу будувати Російську імперію. Таким чином остання, за Ю. Шиловим, є «прямою спадкоємицею найдавнішої держави Аратти і, відповідно, хранителькою етнокультурного кореня індоевропейських народів і земної цивілізації загалом. З падінням Російської імперії розпочався смертоносний процес», який загрожує усьому людству і зупинити який можна тільки об'єднанням Росії, Білорусі та України [19]. «Братьєв славян» знову

закликають гуртуватися навколо Москви як запоруки збереження індоєвропейської цивілізації, єдиної надії «на побудову комунізму майбутнього» проти натиску ненависних Заходу та Сіону.

Не коментуючи настільки ж абсурдні, як і бездоказові марення «спаси теля людства» (як він сам себе називає) Ю. Шилова, зверну лише увагу на їх відвертий неоімперський характер. Виявляється, трипільська археологічна культура – це все та ж пріснопам'ятна колиска трьох братніх народів, що розпалася зі злої волі сусідів. Однак трипільській колісці східних слов'ян не 1000 років, як давньоруській, а 7000 років, що, ясна річ, зобов'язує до чергового «єдинення», зрозуміло з ким, під ким і проти кого.

Так квазіпатріотична трипільська версія походження українців, яка ніби то повинна піднести Україну й українство в очах сусідів, трансформувалася в черговий банальний міф, що знову тягне нас у старе імперське стійло «єдиної і неділимої».

Ця шовіністична маячня зібрала під свої прапори значну частину свідомого українства – від мрійливих романтиків до деяких знаних політиків і народних депутатів. Народний академік, як відомий щуролов середньовічної казки, награвучи на дудочці солодкі трипільські мелодії, завів багатьох українців-романтиків 344 у драговину нового імперського псевдоісторичного міфу, що кличе українців до чергового єднання зі східними сусідами для подальшого протистояння цивілізованій Європі.

Дивує не політична гнучкість «православного академіка оригінальних ідей», а діалектична терпимість деяких українських патріотів, у тому числі й кількох нардепів, які морально та матеріально підтримують цю одіозну фігуру, що за українські гроші не тільки дискредитує українську науку, а й наполегливо бореться проти незалежності України.

Можна почути, що трипільський міф піднесе престиж Української держави в очах сусідів і згуртує українців так, як свого часу популяризований Голівудом ковбойський історичний міф консолідував американську націю. Історичний міф у європейському розумінні – це реальний, правдивий сюжет чи явище національної історії конкретного народу, популяризований (як кажуть, «розкручений») талановитими митцями серед громадян якоїсь країни. Прикладом позитивного впливу історичного міфу на консолідацію нації може служити не тільки ковбойський жанр у кіномистецтві США, а й романтизоване Т. Г. Шевченком українське козацтво. Саме навколо цього «розкрученого» класиками української літератури, але реального явища української історії розпочалася в XIX ст. консолідація модерної української нації. Існує навіть парадоксальна думка, що оспіване генієм Кобзаря та іншими талановитими українськими митцями та істориками козацтво затьмарило іншу важливу епоху нашої історії – княжу Русь, що полегшило «прихватизацію» княжого Києва сусідами.

На відміну від позитивного впливу історичних міфів на націогенез маємо численні приклади зворотного ефекту, коли всіма неправдами та брутальним насиллям надісторичною реальністю намагаються звеличити свою країну за допомогою псевдоісторичної міфології, яка не має стосунку до реальної історії цієї країни. Адольф Гітлер спробував причепити до німецької історії яскравий арійський сюжет, який справді мав місце в далекому минулому Індії, але не має жодного стосунку до Німеччини. Що з цього вийшло – добре відомо. Дискредитованою виявилася не тільки німецька наука, а й уся Німеччина і навіть ні в чому не винні давньоіндійські арії, до проблеми яких учені сучасної Європи і понині не наважуються наблизитися.

Інший приклад. Ультрапатріотичні румуни починають свою історію також від культури Кукутені-Трипілля або заснування Рима, стверджуючи, що не румунська мова походить від латини, а навпаки. Чи вивищила ця абсурдна фантазія румунську націю над сусідами? Питання риторичне.

Врахуймо помилки сусідів і не смішімо їх судомними спробами притягти Трипілля за вуха до етнічної історії українців.

Адже розумні люди вчаться на помилках сусідів, а нерозумні намагаються наступити на всі можливі граблі особисто. Патріотизм українського вченого полягає у максимальному наближенні до історичної правди. Всі спроби прикрасити історію свого народу, навіть із

найкращих патріотичних міркувань, як показує світовий досвід, мають зворотний ефект. Рано чи пізно історична неправда стає очевидною, що боляче б'є по престижу країни. Тому трипільсько-український міф не піднесе Україну, як сподіваються його прихильники, а навпаки «опустить» її в очах сусідів, дискредитувавши нашу науку і зробивши країну посміховиськом в очах цивілізованої Європи.

Якщо так уже хочеться показати світові важливість України для Євразійського континенту з найдавніших часів, не варто викривляти дикими фантазіями трипільське минуле. Чому б не зосередити свої зусилля, наприклад, на популяризації України як батьківщини індоєвропейської сім'ї народів, що відповідає даним сучасної науки. Саме такого висновку дійшло багато провідних індоєвропейців світу: німець О. Шрадер, англійці Г. Чайлд, Д. Меллорі, Д. Ентоні, поляк Т. Сулемирський, уродженка Литви М. Гімбутас та багато інших [20].

Повертаючись до міфу про Священну Аратту Ю. Шилова, зверну увагу, що в ній простежуються виразні риси згаданого месіанського кризового культу. Попри претензії на науковість, жанр його творів радше сакральньо-релігійний, бо вони фактично не містять аргументації. Як відомо, релігійні догми, на відміну від наукових побудов, потребують не доказів, а лише беззастережної віри. Саме цього не просто очікує, а вимагає від своїх читачів Юрій Олексійович, який не випадково оголосив себе «Спасителем людства», що отримав священні космічні знання у тунелі безсмертя мало не від брахманів Священної трипільської Аратти. Прозоро натякаючи на власну персону, він патетично закликає: «давайте-ка... уважать тех поводырей, которые живут среди нас!» [21].

Новий месія не реконструює історичний процес. Він закликає «братъев-славян... к построению светлого будущего на основе воспоминания о райском прошлом» (у трипільській Аратті. – Л. 3.). У цьому «коммунизме грядущего... предрасположенные к умственному труду должны прогнозировать и повелевать, предрасположенные к физическому – обязаны руководствоваться и созидать» [22]. Зрозуміло, що «предрасположенных к умственному труду», які будуть «повелевать», визначатиме особисто «спаситель людства». Усе це дуже нагадує сумнозвісну з нещодавньої історії гітлерівську версію «коммунизму грядущего» з написом на воротах «Кожному свое», в якому щось не дуже хочеться опинитися.

Твори Ю. О. Шилова – не просто фантазії з трипільсько-індоєвропейської тематики, багато здобрені екзотичними сюжетами про польоти відьом над курганами з «торсионными полями» та «силовыми установками в виде магнитного канала с биоэнергетическим трансформатором» (!?), про тунель безсмертя, заповіти трипільських брахманів та «пришельцев с иных миров» [23]. Образні тексти народного академіка говорять самі за себе: «Не следует братья-славяне срывать с себя ветхозаветные, новозаветные и прочие чужеродные, но к плоти прикипевшие формы... Если русский (чому не український? – Л. 3.), славянский, индоевропейский, аратский корень откроется токам весны – то пробьются свои и листва и цветы, сбрасывая с кроны ожившего дерева мишуру зловредных омел» [24]. Яка тамнаука! Перед нами проповідь грізного шамана, нового месії перед нерозумною паствою.

Свобода совісті забезпечує Юрію Олексійовичу повне право практикувати на популярній нині ниві неоязичництва, однак зовсім не зобов'язує громадськість беззастережно сприймати його сакральні тексти як наукову істину в останній інстанції.

А саме за таке визнання затято бореться народний академік останнє десятиліття, погрожуючи своїм опонентам усілякими негараздами, у тому числі власним суїцидом: «Якщо покінчу з собою, чи вчиню ще якусь капость, – вважайте те нав'язним диявольською зброєю черговим злочином сіонізму» [25]. Як кажуть, «по comments», і нема тому ради.

Замішана на постколоніальному комплексі меншовартості, щирому патріотизмі, аматорстві та зрозумілій недовірі до офіційної науки трипільська версія україногенези є типовим прикладом псевдонаукової міфотворчості. Користь від неї Україні сумнівна, а шкода очевидна. Вона не тільки не наближає нас до істини, а навпаки зводить на далекі від історичних реалій манівці. Крім того, що в наш непростий для України час дезорієнтується 347 і вводиться в оману громадськість, дискредитується українська історична наука в ідеологічній боротьбі за місце

України в сучасному світі. Сповідуючи і декларуючи ці абсурдні фантазії, ми робимо себе посміховиськом в очах цивілізованої Європи.

У численних мареннях на тему Священної трипільської Аратти постійно присутній антисемітський та антизахідний пафос. Невже патріотичні трипологи не розуміють, що з такими ксенофобськими настроями Україні не варто сподіватися на американські інвестиції чи на скоре входження до цивілізованої Європи? Чи, може, їх патріотизм має не західний, а східний вектор, і демонстративною ксенофобією вони сподіваються відвернути Європу від України, змусивши останню знову будувати «коммунизм грядущего», за Ю. Шиловим, у складі «єдиного економічного пространства и оборонного союза на территории СССР»? А чи не стимулюється араттське запаморочення наших трипологів певними силами та установами східних сусідів, яким дуже не хочеться, щоб Україна «втекла» на захід, як висловився один одіозний політик сусідньої держави? Підсумовуючи, зазначу, що надзвичайно важлива для формування історичної свідомості українців проблема нашого походження лишається невирішеною попри сприятливу атмосферу останніх 16 років незалежності. Витоки українського народу лишаються в непевному тумані романтичних марень та неоімперських спекуляцій на кшталт «Священної трипільської Аратти» народного академіка Ю. Шилова. Особливо прикро те, що в утвердженні у свідомості української громадськості цього чергового неоімперського міфу беруть активну участь і деякі відомі політики України.

Українська наука також завинила перед громадськістю за плачевний стан у проблематиці україногенези. Від науковців можна почути, що дискутувати з прибічниками міфологічних фантазій типу Священної Аратти Ю. О. Шилова немає сенсу, бо вони не мають стосунку до науки. Однак ігнорувати цю суспільну проблему теж небезпечно. Не діставши належної фахової оцінки, дикі фантазії аматорів на історичні теми мають небезпечну тенденцію поширюватися в суспільстві, потрапляючи на сторінки підручників, а через них викривляти історичну свідомість наступних поколінь.

Одна з причин тотальної міфологізації проблеми походження українців полягає в катастрофічній нестачі кваліфікованих фахівців у галузі первісної історії та археології. Трьох сотень археологів на 47 мільйонів українців надто мало, щоб задовольнити цікавість суспільства до далекого минулого. Дефіцит археологів, здатних популярно і переконливо донести історичну правду до широкої громадськості, створив передумови для задоволення зростаючого попиту українців на археологічні знання хворобливими фантазіями аматорів. Брак фахівців у будь-якій царині науки призводить до здичавіння суспільства у цій галузі знань. Саме таке здичавіння спостерігається в уявленнях українського суспільства про своє далеке минуле. Перемогти цю небезпечну для українського суспільства соціальну хворобу можливо лише суттєвим збільшенням чисельності вимираючої верстви українських археологів. Саме цим уже сьомий рік переймається магістерська програма НаУКМА «Археологія та давня історія України», випускники якої становлять уже понад 10 % активно діючих археологів України.

У тому, що пошуки українцями свого коріння затяглися на багато років, винна й українська етнологія. На згадуваному круглому столі «Міфологізація етногенезу українців», що відбувся 20 лютого 2007 р. у НаУКМА, були присутні представники академічного інституту з проблем етнології, двох кафедр та двох відділів етнології різних наукових установ Києва. Виявилося, що в жодній з цих етнологічних структур проблема походження українців не вважається актуальною настільки, щоб офіційно затвердити її як планову наукову тему співробітників. То чи не час уже й офіційним етнологам долучитися до вирішення ключового питання української етнології? Зрозуміло, що в цих умовах затвердження започаткованої М. С. Грушевським сто років тому правдивої концепції походження українського народу з раннього середньовіччя все ще лишається справою майбутнього [26]. Без вирішення цього ключового питання національної історії неможливо завершити формування історичної свідомості українців, що своєю чергою гальмує остаточне формування модерної української нації.

Примітки

1. Николаева Н. А., Сафронов В. А. Истоки славянской и евразийской мифологии. – М., 1999. – 310 с.
2. Зализняк Л. Л. Охотники на северного оленя Украинского Полесья эпохи финального палеолита. – К., 1989. – 174 с.
3. Гусева Н. Арктическая родина в Ведах // Древность: Арии. Славяне. – М., 1996. – С. 8–31.
- 349 4. Любар О. О., Федоренко Д. Т. Історія педагогічної думки і освіти в Україні. – К., 1993. – С. 23–25.
5. Зализняк Л. Л. Від склавинів до української нації. – К., 1997, 2004; *Його ж.* Новітні міфи в індоєвропеїстиці Східної Європи // Археологія. – 2002. – № 4. – С. 88–98; *Його ж.* Свиня як критерій нордичних народів та семітів // Київська старовина. – 2002. – № 3. – С. 152–160; *Його ж.* Трипільля очима науковців і політиків // Археологія. – 2004. – № 3. – С. 95–103; *Його ж.* Про трипільців, семітів та нардепів-трипільлязнавців // Дзеркало тижня. – 2004. – № 18–19; *Його ж.* Походження українців. В лещатах імперських міфів // Магістеріум. – Вип. 20. – Археологічні студії. – К., 2005. – С. 95–100.
6. Хвойка В. Начало земледелия и бронзовый век в Среднем Поднепровье // Труды XIII Археологического съезда. – М., 1907. – Т. 1. – С. 2.
7. Грушевський М. С. Історія України Руси. – Т. I. – С. 45, 46.
8. Биляшевский М. Ф. Археологическая летопись Южной России. – 1999. – Т. 1. – С. 45, 46.
9. Спицын А. А. Раскопки глиняных площадок близ с. Колодис того в Киевской губ. // Известие арх. Комиссии. – М., 1904. – Вып. 12. – С. 14; Городцов А. В. Бытовая археология. – М., 1907. – С. 149–155.
10. Щербаківський В. Формування української нації. – Прага, 1941. – С. 39.
11. Петров В. Походження українського народу. – К., 1992. – С. 22, 24.
12. Кандиба-Ольжич О. Шипенці. – Прага, 1937; Чернівці, 2004. – С. 9.
13. Даниленко В. Н. Энеолит Украины. – К., 1974. – С. 142, 147.
14. Шилов Ю. О. Победа. – К., 2000. – 111 с.; *Його ж.* Праслов'янська Аратта. – К., 2003. – 93 с.; *Його ж.* Чого ми варті. – К., 2006. – 200 с.
15. *Його ж.* Победа... – С. 52, 56, 58.
16. *Його ж.* Праслов'янська Аратта... – С. 3.
17. *Його ж.* Победа... – С. 59–62.
18. *Його ж.* Праслов'янська Аратта... – С. 40.
19. *Його ж.* Победа... – С. 75, 92, 105.
20. Зализняк Л. Л. Нариси стародавньої історії України. – К., 1994. – С. 78–117; *Його ж.* Первісна історія України. – К., 1999. – С. 97–145.
21. Шилов Ю. О. Победа... – С. 78.
22. Там само. – С. 76, 92, 105.
23. Там само. – С. 86, 87.
24. Там само. – С. 78, 98.
25. Шилов Ю. О. Чого ми варті... – С. 82.
26. Зализняк Л. Л. Походження українського народу. – К., 1996. – 80 с.; *Його ж.* Первісна історія України. – К., 1999. – 264 с.; *Його ж.* Від склавинів до української нації. – К., 1997, 2004; *Його ж.* Проблема етногенези українців з позицій сучасної європейської етнології // Магістеріум. – Вип. 6. – Археологічні студії. – К., 2001. – С. 49–56; *Його ж.* Походження українців. В лещатах імперських міфів // Магістеріум. – Вип. 20. – Археологічні студії. – К., 2005. – С. 95–100.